

Interpretacions del comportament desviat i control social

Jaime Rivière

PID_00200679

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Metodologia: punts de vista per a entendre la desviació social	7
1.1. Diferències epistemològiques: objectivisme i subjectivisme	8
1.2. Diferències ontològiques: constructivisme i naturalisme	10
1.3. Relativisme	11
2. El control social del comportament desviat	13
2.1. Autocontrol	14
2.2. L'acceptació social i la vergonya	17
2.3. Estructures i tecnologies del control	20
3. Estratègies per a entendre la desviació	25
3.1. Anomia-tensió	26
3.2. Aprenentatge	30
3.3. Control social	32
4. Punts de vista alternatius	34
Resum	37
Activitats	39
Glossari	40
Bibliografia	41

Introducció

En aquest primer mòdul tractarem de les diverses opcions teòriques des de les quals s'ha enfocat l'estudi del comportament desviat. Començarem discutint les opcions metodològiques més bàsiques en l'estudi de la desviació social. A continuació centrarem l'atenció en el que sabem sobre el control social del comportament desviat. Després parlarem de les tres tradicions principals en la investigació sobre el comportament desviat. Encara que l'estudiant ja coneix per altres assignatures moltes de les teories de la desviació que es presentaran en aquesta secció, cal repassar-les per a donar-los sentit en el context de les discussions més sociològiques sobre els processos desviadors. Hem deixat per a una secció suplementària, que tanca el mòdul, l'estudi dels corrents més crítics en la sociologia de la desviació. Així mateix, la teoria de l'etiquetatge, que representa en certa manera un canvi en el punt de vista sobre la desviació, s'ha deixat per al mòdul 2.

Objectius

Aquest mòdul ha d'ajudar l'estudiant al següent:

- 1.** Entendre el concepte de *desviació social*, les diferències entre *desviació* i *criminalitat*, i el conjunt de comportaments que englobem sota aquesta etiqueta.
- 2.** Entendre el paper de la sociologia de la desviació en la formació en la criminologia i el suport a aquesta.
- 3.** Assumir que hi ha punts de partida diversos i fonamentalment diferents els uns dels altres en l'estudi del procés de desviació.
- 4.** Entendre el concepte de *control social*, la idea que hi ha diversos nivells de control, i les referències fonamentals sobre dinàmiques de control que s'utilitzen en la resta del temari.
- 5.** Entendre que, en la tradició de la sociologia de la desviació de tall més positivista, es pot parlar de tres tradicions principals, basades cada una en un model explicatiu diferent.
- 6.** Conèixer els punts de vista alternatius a les teories positivistes, i especialment, la tradició de la teoria del conflicte en les seves diferents variants.

1. Metodologia: punts de vista per a entendre la desviació social

Amb el temps s'han desenvolupat diverses estratègies per a apropar-se als fenòmens de desviació social –i a altres processos socials– que donen lloc a explicacions centrades en mecanismes, models explicatius i metodologies diferents. Cadascuna d'aquestes estratègies es combina de vegades en els mateixos autors, de tal manera que és difícil parlar d'escoles d'anàlisi diferents. Més aviat, es pot entendre que ens trobem davant **estils** explicatius i interpretatius diversos, que es plasmen en el fet que uns i altres autors se centren en diferents aspectes dels processos de desviació. Malgrat que és difícil delimitar clarament cadascun d'aquests estils, aquí ens centrarem en tres qüestions que defineixen d'una manera o una altra les diferents tradicions teòriques.

1) La **primera qüestió** se centra en la mesura en què és preferible considerar els processos de desviació des del punt de vista que són fenòmens objectius i externs als individus, analitzables per tant amb eines relativament estàndard en ciències socials, o en si s'han de tractar més aviat com a processos mentals subjectius, interessants en la mesura en què tenen un contingut experiencial per als individus. Cadascuna d'aquestes estratègies representa un model de formulació del coneixement social diferent. Anomenarem aquestes dues opcions *objectivisme* i *subjectivisme*.

2) La **segona qüestió** es refereix a les suposicions que fem sobre la naturalesa d'aquests processos i la seva forma de funcionament, i és una mica més difícil d'entendre. Per a uns, els fets socials són processos externs, i per tant la millor estratègia per a apropar-s'hi és considerar-los entitats i processos naturals analitzables amb les eines apropiades equivalents, encara que adaptades, a les de les ciències naturals. Per a d'altres, som davant processos que són el resultat de definicions de la realitat conformades intersubjectivament i que ni són reduïbles a fets externs, ni es poden analitzar sense prendre en consideració aquests processos intersubjectius. Utilitzarem les etiquetes *naturalisme* i *constructivisme* per a parlar de cadascuna d'aquestes dues opcions.

3) La **tercera qüestió** reflexiona sobre fins a quin punt l'anàlisi de la realitat social –i dels processos de desviació social– ha de prendre en consideració el fet que les accions dels individus tenen sentit únicament en el context de les seves definicions de la realitat, i la mesura en què aquestes definicions justifiquen les seves accions. Aquest és el debat sobre el **relativisme**. Ens agradaria presentar aquesta qüestió a l'estudiant com un assumpte de grau més que com una opció categòrica per un model de definició de la realitat social.

Com es pot suposar, la majoria dels constructivistes també són subjectivistes, però el contrari no és necessàriament cert. Un investigador pot centrar l'atenció en processos que són interns als individus i, no obstant això, no suposar que el suport ontològic d'aquests processos és una construcció intersubjectiva de la realitat social. Així mateix, això no implica prendre un posicionament més o menys relativista respecte a la realitat. És important que l'estudiant examini aquestes qüestions amb cert escepticisme, ja que no és possible donar una solució senzilla als problemes metodològics que es plantegen en els estudis socials i, especialment, en l'estudi dels processos de desviació social i ruptura de normes.

1.1. Diferències epistemològiques: objectivisme i subjectivisme

1) Posicionament objectivista

L'adopció d'un **posicionament objectivista** implica la suposició que la desviació és un fet objectiu, que es pot estudiar com un fenomen extern i observable. Encara que reconeix que les dificultats per a analitzar processos socials poden ser molt més grans que les que es troben en l'anàlisi dels processos naturals, des del seu punt de vista no hi ha una diferència essencial entre els dos tipus d'investigació. En tot cas, la ciència social es troba davant processos d'una naturalesa menys determinista i més complexa, però no essencialment diferent dels objectes d'estudi de la ciència natural. Això no implica tampoc que la posició del científic social no sigui complicada, ja que és possible que l'investigador tingui opinions, sentiments i posicions emocionals definides sobre el procés estudiat. No obstant això, l'objectivitat és un estat no solament desitjable, sinó també possible, que es pot assolir per mitjà d'un exercici de deontologia científica.

Una manera d'assegurar l'objectivitat de l'anàlisi és precisament que l'investigador s'abstingui de prendre un posicionament fort, tractant de controlar els biaixos personals cap al procés en observació.

Prendre un posicionament objectivista també implica que les opinions i supòsits que planteja l'investigador sobre el seu objecte d'estudi s'han de **sotmetre a prova pública i a discussió**. Altres sociòlegs i altres actors públics han de ser capaços d'examinar les seves opinions i les seves proves i, per tant, cal un compromís amb la comunicabilitat dels resultats de la investigació. A més, la idea que s'ha d'abordar l'estudi de la desviació amb un compromís amb l'objectivitat implica una eliminació progressiva del vocabulari analític que impliqui qualsevol mena de **judici moral** sobre els processos estudiats. Amb el temps s'han eliminat conceptes carregats de valoració que al principi eren freqüents, com *patologia*, *anormalitat*, *desajustament*, *error moral*, *desmoralitza-*

ció, malaltia o llibertinatge, per a substituir-los per conceptes sense una càrrega valorativa tan forta: *innovació, ritualisme, conflicte cultural, subcultura, violació de normes, delictes de coll blanc o comportament après*.

El fet de reconèixer l'objectivitat dels processos de desviació implica que en el terreny dels sociòlegs objectivistes hi ha certa preferència pels **mesuraments de caràcter objectivable** dels processos en estudi. Malgrat que es reconeixen les moltes dificultats de les estadístiques de suïcidi, les xifres del crim, els estudis de victimització o els autoinformes, es considera que aquestes fonts són millorables i que, almenys, rebel·len certes característiques i propietats dels processos de desviació que són ressenyables i que ens faciliten descobrir coses sobre la seva naturalesa i funcionament.

2) Posicionament subjectivista

Per contra, **prendre un posicionament subjectivista** implica la suposició que els fenòmens de desviació són, abans de res, processos personals, subjectius, conformats per l'experiència de subjectes que són reflexius, conscients i emocionals. Per a un científic social subjectivista hi ha una diferència essencial entre els processos naturals i els processos socials, que consisteix en el fet que aquests últims estan protagonitzats per subjectes actius que s'impliquen en les seves activitats i que hi sumen una comprensió particular i específica de la realitat. Des d'aquest punt de vista, res no és explicable si no es pren en consideració la conformació de la consciència subjectiva dels individus implicats en els fenòmens de desviació. Per als científics naturals pot ser útil la ficció d'un món d'entitats externes i objectivables que es poden manipular, però en l'anàlisi dels processos socials, això xoca amb la pròpia naturalesa intersubjectiva i les característiques morals de les persones. En l'extrem, és possible conformar una pseudociència social que atorgui la capacitat per a manipular fins a cert punt els individus, però això xoca amb els valors humanistes, l'ètica científica i la sensibilitat personal d'un investigador conscient.

Una idea bàsica en la postura subjectivista envers la investigació social és que el coneixement suposadament objectiu sobre les persones i els seus processos interns és necessàriament superficial. L'única manera de superar aquest problema és adoptar una visió interna i subjectiva, que requereix eines d'anàlisi específiques, en lloc d'una d'externa i falsament objectiva. L'estratègia dels objectivistes porta a una recopilació d'idees preconcebudes i fets superficials sobre els desviats: pobresa, educació escassa, autoimatge deficient i baixes aspiracions personals no són sinó atributs externs lligats a moltes activitats desviades, però no ens diuen res sobre el que aquestes persones pensen i senten respecte a elles mateixes i respecte al seu entorn, com organitzen la seva vida quotidiana i les seves activitats desviades i convencionals.

1.2. Diferències ontològiques: constructivisme i naturalisme

No completament lligada a la primera, en la literatura d'estudis socials sobre desviació es pot trobar un contrast entre dues posicions ontològiques diferents pel que fa als processos que estudia. No es tracta tant, com en la primera distinció, de decidir sobre la millor estratègia per a analitzar els processos desviats, com de determinar quines són les suposicions implícites que fem en apropar-nos a estudiar-los. El contrast entre el constructivisme i el naturalisme ens parla dels supòsits que plantejem sobre com són els processos socials i, per tant, sobre com els hem d'estudiar.

1) Naturalisme

La **posició naturalista** no és gaire diferent de la posició de qualsevol altre científic, social o natural. Des d'aquest punt de vista, els principis i lleis que governen el món natural i el món social són essencialment idèntics i es poden explicar a partir de fonaments similars. Les diferències entre el món natural i el social es poden referir al següent:

a) El **grau de complexitat**: les variables que actuen sobre un sistema social són moltes i difícils de mesurar.

b) El **nivell d'indeterminació dels fenòmens socials**: en part a causa de la seva complexitat i en part a causa de la seva naturalesa probabilística, s'entén que els fenòmens socials tenen sovint resultats imprevisibles.

c) El fet que **hi ha nivells emergents que poden no ser reduïbles al nivell explicatiu anterior**. La consciència, per exemple, és un fenomen molt difícil d'explicar en termes de les propietats químiques, elèctriques i fisiològiques del cervell, de la mateixa manera que la societat no és reductible al nivell biològic i psicològic previ –o almenys, no ho és amb facilitat.

d) La **preponderància d'un determinat tipus de processos que no són tan freqüents o centrals en els estudis de la naturalesa**, com els relacionats amb la comunicació, l'autoregulació de sistemes o l'emergència de sistemes complexos.

2) Constructivisme

Per contra, des del **punt de vista del constructivisme**, no podem adoptar una posició absoluta pel que fa a l'existència i naturalesa d'una realitat externa. Els processos socials, i per tant els relacionats amb el comportament desviat, són el resultat de la conformació intersubjectiva i col·lectiva dels mitjans amb els quals percebem la realitat externa. Això fa que aquesta realitat externa no sigui rellevant en tant que fets i coses externes a nosaltres, sinó en la mesura en què hi assignem significats subjectius que estan determinats en gran part per estructures externes que no són completament conscients. Per aquesta raó, la

Naturalisme i científisme

El naturalisme no implica necessàriament científisme, és a dir, la idea que els mètodes d'investigació i els estàndards de validesa de la ciència natural també són aplicables en les ciències socials.

cultura i el **llenguatge**, que són els mitjans amb els quals conformem la realitat externa i interna, són centrals en els discursos teòrics dels constructivistes. Són els seus principis els que ens configuren com a humans, precisament perquè són els mitjans amb els quals construïm la realitat que ens envolta. En la seva posició extrema, el constructivisme és **solipsista**, és a dir, no admet que puguem estar segurs que la consciència de cadascú és equivalent a la dels altres, en el sentit que no sabem si percebem i construïm la realitat de la mateixa manera.

El constructivisme ha centrat la seva atenció en l'anàlisi dels mitjans amb què es configura la realitat col·lectiva, especialment el **llenguatge**. Des d'aquest punt de vista, la llengua no és únicament un sistema sintàctic i lògic, sinó que és un mecanisme d'organització de la realitat que conforma la nostra percepció d'aquesta en totes les seves dimensions. En el terreny dels estudis de desviació, els constructivistes han centrat l'atenció en la conformació de significats col·lectius associats a la implicació en determinades activitats que es consideren desviades, però també en la pròpia definició del que és desviació i no ho és en uns contextos i uns altres. Per aquesta raó és més fàcil trobar anàlisis de caràcter constructivista en l'estudi de formes "toves" de desviació, com les relacionades amb les preferències sexuals o les transformacions del cos –temes d'estil més postmodern–, que en les relacionades amb el comportament criminal.

1.3. Relativisme

Pràcticament tots els sociòlegs i els antropòlegs comparteixen un cert nivell de relativisme, però hi ha moltes diferències quant a la mesura en què pensen que els judicis sobre la realitat s'han de fer únicament en el context d'una interpretació relativista de les coses. En el context dels estudis sobre la desviació, el relativisme implica la idea que no hi ha res d'intrínsec en l'activitat de la gent que faci que una cosa sigui desviada o no ho sigui. Que una activitat sigui desviada és el resultat del fet que en un context social es consideri així, de tal manera que la **desviació depèn en gran manera de les definicions de desviació i conformitat que estableix el context**. Per aquesta raó, en diferents contextos socials canvien els comportaments, estils i pensaments considerats adequats o desviats.

El comportament desviat és el que la gent etiqueta com a tal.

(Howard Becker)

Si es pren una posició de relativisme extrem, l'estudi de la criminalitat com a fenomen objectiu i quantificable no té gaire sentit. D'una banda, el que la llei considera un crim determinats sectors de la societat ho poden molt bé considerar un comportament natural.

En un estudi sobre violència domèstica fet fa uns quants anys, una víctima confessava a la investigadora que “el meu marit em pega el normal” (Lorente Acosta, 2003).

El fet que moltes víctimes de maltractament considerin que les agressions físiques per part de la parella són una cosa que entra dins de les expectatives normals de la relació de parella, implica que en un context cultural determinat, aquesta és la definició convencional de la relació de parella.

Un relativista no veu això com un problema relacionat amb el nivell cultural de víctimes i agressors, sinó simplement com el resultat d'aquesta definició que la cultura ofereix als seus membres. Ara bé, el fet de reconèixer com un fenomen social normal que determinats comportaments entren dins del convencional en un context cultural diferent del propi no vol dir que aquests comportaments no puguin estar subjectes a una repugnància moral per part de l'investigador. No obstant això, aquesta actitud moral no ha d'interferir necessàriament en la comprensió del fenomen i en l'articulació de polítiques per a prevenir-la.

Per tant, el relativisme es pot trobar en dues versions:

- Alguns investigadors neguen la possibilitat de jutjar un comportament fora del context cultural en què té lloc, i defineixen com a desviació allò que la societat mateixa defineix com a tal en les seves definicions de la realitat. Els judicis sobre un comportament han de quedar en suspens en la mesura en què es respecti la conformació de la cultura en la qual té lloc. Es pot anomenar aquesta posició *relativisme extrem*.
- Molts altres reconeixen que els comportaments tenen sentit en el context d'una cultura determinada, però consideren que això s'ha d'utilitzar per a comprendre millor els subjectes, no per a jutjar els comportaments mateixos. Segons aquests investigadors, el fet que els comportaments tinguin sentit en un context cultural determinat no implica que no siguin objectivament criminals o condemnables. Podem anomenar aquesta posició *relativisme instrumental*.

Observació

El relativisme instrumental és molt freqüent en les investigacions sobre sociologia de la desviació, mentre que el relativisme extrem es troba més sovint entre autors que podríem considerar constructivistes o postmoderns.

De vegades s'utilitza l'etiqueta de *positivisme* per a resumir les posicions dels que defensen una actitud naturalista, objectivista, científica i poc relativista. No obstant això, molt pocs investigadors de ciències socials s'identificaran ells mateixos amb aquesta etiqueta. La majoria reconeix la importància de les definicions socials de la realitat, sense ser constructivistes; practiquen un relativisme instrumental moderat; reconeixen com a fets externs i objectius els processos de desviació al mateix temps que identifiquen molts problemes en la seva anàlisi com a tals; i són conscients de les dificultats d'aplicar mètodes científics en l'anàlisi de la realitat social, però no renuncien a la formació d'un coneixement d'aquesta sobre bases racionals.

2. El control social del comportament desviat

En les últimes dècades hem assistit a un desplaçament de l'interès de l'anàlisi del comportament desviat des de l'estudi com a fenomen extraordinari i aliè, cap a una posició més normalitzadora. En aquest context, s'ha allunyat l'atenció de la gènesi social de la criminalitat i d'altres formes de desviació i s'ha tornat cap a l'**anàlisi dels mecanismes socials que regulen el comportament dels individus i els impedeixen implicar-se de manera àmplia i regular en comportaments que es consideren desviats**. La literatura sobre el control social s'ha tornat nombrosa, no sols des de la sociologia sinó també des de la mateixa criminologia, la psicologia social i l'antropologia. Aquests mecanismes de control varien d'unes societats a unes altres. En aquesta assignatura pararem una atenció especial als **processos de control social**, ja que entenem que són centrals per a la comprensió de les diferents formes de la desviació com a procés social.

Es podria parlar de la presència d'un **esquema estàndard** sobre el control social en la tradició principal en sociologia. Aquest esquema postula que hi ha diversos mecanismes de control superposats que regulen el comportament individual i col·lectiu. Per a la majoria de la gent, el fet de **ser socialitzat en una cultura** amb uns principis de comportament –morals o, simplement, referits a la interacció personal amb els altres– és prou eficient per a impedir la implicació en activitats desviades durant la resta de les seves vides.

Pràcticament en totes les societats, la majoria de la gent té un comportament convencional i rutinari, i la seva ruptura de les regles és de baixa intensitat i té lloc en els intersticis de les normes socials convencionals.

Es reconeix el paper del context social immediat com una instància de regulació fonamental: **la família i el grup d'iguals** exerceixen una vigilància constant sobre el comportament, impeding la implicació personal en activitats no convencionals. En condicions normals, les institucions dedicades al control social del comportament no han d'exercir una pressió gaire forta sobre la major part de la població.

Fixem-nos que aquest esquema estàndard xoca amb alguns dels postulats de les teories del control. Per a molts dels teòrics del control, el fet central és la tendència generalitzada a la ruptura de les normes en la persecució del propi interès, o com a resultat dels instints immediats dels individus. En la versió econòmica de la **teoria de la dissuasió**, el fet que les normes no s'incompleixin és precisament el resultat de l'existència de mecanismes de control social formals, i la seva eficàcia depèn de la certesa, duresa i eficàcia dels càstigs. El càstig

ha de ser, abans de res, dissuasiu de la implicació en la ruptura de normes per part dels individus. A continuació examinarem, primer, les investigacions que són coherents amb l'esquema estàndard per a l'anàlisi del control social per anar estenent l'estudi cap a les que no ho són.

2.1. Autocontrol

El primer executor del control social és la mateixa persona. Els humans hem evolucionat exercint un nivell elevat de control sobre els nostres desitjos, les nostres emocions i el nostre comportament. Gran part d'aquesta capacitat d'**autocontrol**, i també l'àmbit de comportaments al qual s'aplica, s'adquireix durant el **procés de socialització** en la infància i en l'adolescència, però tots adaptem els nostres nivells d'autocontrol a allò que ens exigeix el context en què vivim. Per tant, se sol considerar que tant les tècniques com els continguts del que controlem de nosaltres mateixos estan molt associats al que ens suggereix el context cultural, però també al que exigeix cada situació en particular.

En el nivell més psicològic, se sol considerar l'autocontrol com un mecanisme d'**autoregulació** del comportament i de les emocions. De vegades es prefereix l'expressió *control dels impulsos*. En general, es tendeix a considerar que els mecanismes que impedeixen un comportament completament espontani i impulsiu són similars als que s'utilitzen per a gestionar la voluntat, la motivació i les emocions. Els dèficits en l'exercici del control dels impulsos i les emocions es poden trobar en un conjunt de trastorns psicològics i psiquiàtrics que són ben coneguts:

- trastorns de personalitat diversos (especialment límit i antisocial),
- l'addicció,
- els trastorns de dèficit d'atenció per hiperactivitat i
- els trastorns de l'alimentació.

No obstant això, la sensació de falta de control es pot associar pràcticament amb qualsevol trastorn neuròtic, com la depressió, els trastorns obsessivocompulsius o l'ansietat.

Els mecanismes d'autocontrol ja eren ben coneguts pels fundadors de la psicologia.

En la **psicoanàlisi** es postula l'existència d'un mecanisme d'autocontrol en dos nivells. Els impulsos de l'allò (*id*) estan subjectes a control i regulació per part de l'*ego*, que al seu torn està subjecte a una regulació induïda culturalment pel *superego*. En aquest esquema, els trastorns neuròtics s'originen precisament en l'exercici d'aquests mecanismes de control, i, per tant, es poden considerar com un resultat cultural més o menys inevitable. Els impulsos psíquics incons-

cients, i especialment els de caràcter més bàsic (necessitats biològiques, gana i pulsíó sexual), s'originen en el nivell més baix, i estan sotmesos fins a cert punt a la regulació calculadora de l'*ego* i la moral del *superego*. Els seus continguts es veuen reprimits i passen al terreny inconscient, d'on reapareixen en forma de símptomes neuròtics, en somnis i en altres formes sublimades.

També en la **tradició conductista** s'han analitzat els mecanismes de control dels impulsos, encara que des d'un punt de vista més operatiu. **Skinner**, a *Ciència i comportament humà* (1953), postulava l'existència d'almenys nou categories de mètodes d'autocontrol que utilitzem de manera constant en la nostra vida quotidiana:

- **Restriccions físiques.** La manipulació física de l'entorn per a fer que unes respostes siguin més fàcils de donar i altres més difícils. Això inclou, per exemple, l'ús de gestos amb les mans per a evitar la resposta impulsiva.
- **Canvis en els estímuls.** Eliminació de les oportunitats que ens brinda l'entorn immediat per a exercir un comportament determinat. Això inclou des d'amagar el menjar o els dolços fins a eliminar distraccions quan estudiem.
- **Privació i sadollament.** De vegades manipulem els nivells de sadollament per exercir un control suplementari en el nostre comportament. Constantment tendim, per exemple, a desenvolupar estratègies per a exercir control sobre la quantitat i qualitat del menjar que consumim.
- **Manipulació de les condicions emocionals.** Busquem canvis en l'escenari per activar el control dels estímuls emocionals, i apliquem aquests en funció de la motivació. Tractar una activitat com una feina o com una diversió canvia la càrrega emocional del seu exercici i per tant el nostre nivell de motivació.
- **Estimulació aversiva.** Disposem condicions de l'entorn que preferim evitar per motivar-nos a fer les coses. Ens imposem terminis de finalització de tasques. Posem un despertador a una hora determinada, i el deixem lluny perquè ens sigui més difícil apagar-lo.
- **Drogues.** De vegades, utilitzem estimulants per a provocar canvis en la nostra història de condicionaments. Prenem cafè per aprofitar-ne les propietats en el control de la nostra voluntat.
- **Condicionaments operants.** Utilitzem mètodes paral·lels d'estímul per a obligar-nos a adoptar o deixar d'adoptar determinats comportaments. Ens donem premis simbòlics associats a la realització d'una tasca.

- **Càstigs.** Ens imposablem càstigs per a exercir la voluntat d'evitar-los, associada a la tasca o comportament que volem adoptar o evitar.
- **Fer una altra cosa.** Desplacem l'impuls del comportament indesitjat cap a un altre comportament alternatiu amb un contingut completament diferent, ocupem els pensaments amb altres continguts.

La capacitat per a controlar els propis impulsos és una habilitat necessària en qualsevol grup humà i, comprensiblement, es pot entendre que és necessària en l'adaptació immediata dels humans a l'entorn, fins i tot en una situació de solitud. Com la llengua, és en gran manera un conjunt de mecanismes apresos que probablement es basen en patrons preprogramats en el cervell.

Walter Mischel ha dut a terme una sèrie d'investigacions cèlebres per analitzar la capacitat dels nens per a exercir l'autocontrol i postergar els premis (Mischel, Shoda i Rodríguez, 1989).

En una investigació amb nens de quatre anys, se'ls donava un dolç i se'ls deia que podien menjar-lo quan volguessin, però se'ls advertia que si esperaven quinze minuts abans de menjar-lo, rebrien un altre dolç. En el seguiment posterior de l'experiment es va descobrir que la capacitat dels nens per a postergar el premi estava associada a diversos indicadors d'èxit en la seva vida posterior.

La capacitat per a exercir autocontrol no és il·limitada. **Roy Baumeister** ha dut a terme un grup d'investigacions que mostren que la capacitat per a exercir autocontrol es desgasta amb l'ús (Baumeister, 1994).

En els seus experiments, després que els subjectes fessin una tasca que exigia el control de la voluntat, els subjectes mostraven un nivell d'autocontrol inferior en tasques posteriors, fins i tot en tasques completament diferents. Baumeister descriu els seus resultats com si la capacitat per a exercir el control dels impulsos immediats fos limitada i es desgastés amb l'ús.

Altres experiències han mostrat que es pot entrenar la gent en l'acceptació de premis amb un lapse de temps creixent.

Logue (1995) ha dirigit un grup d'investigacions sobre la manera en què les característiques dels resultats de les accions poden condicionar el nivell i tipus d'autocontrol exercit. Logue especifica tres característiques fonamentals dels resultats de la dilació d'un premi:

- El **retard del resultat** provoca la percepció d'una pèrdua de valor en el premi obtingut, ja que tendim a concebre un resultat immediat com més valuós que un de retardat. Això és coherent amb l'efecte, conegut pels economistes i els psicòlegs econòmics, que el valor obtingut dels diners en mà és més elevat que el del capital futur. Logue associa aquesta percepció al temps de retard: com més llarg és el temps d'espera, més baix és el valor del premi esperat.

- **Grandària del resultat:** com més elevat és el pes relatiu del premi esperat, més gran és el valor assignat. Això és immediatament evident quan podem donar un valor monetari a aquest pes, però això no sempre és possible. Hi ha factors que redueixen el valor: el retard mateix, l'esforç i la incertesa d'aconseguir-lo. Això és coherent amb les idees que proposa la teoria de la dissuasió, però plantejat en termes positius: el valor, el temps de demora i la probabilitat d'aconseguir un premi faciliten la decisió d'exercir una regulació dels impulsos, de la mateixa manera que el retard, la duresa i la certesa de les penes tenen suposadament valor en la dissuasió de cometre delictes.
- **Contingències del resultat** és la denominació que dóna Logue a la relació entre les respostes i els resultats. Si, per exemple, és possible canviar una decisió una vegada que s'ha pres, el cost d'actuar d'una manera impulsiva o intuïtiva pot ser molt més baix.

Aquests resultats suggereixen que hi ha un component cultural important en els nivells de control dels impulsos i que, per tant, si no els sistemes, almenys els nivells d'autocontrol estan subjectes a diferències entre societats. **Zhang i Shrum** (2009), per exemple, han dut a terme investigacions en què comparen nivells d'alcoholisme i compra impulsiva i els relacionen amb variables culturals. Encara que aquestes investigacions són a les beceroles, prometen ser un camp molt productiu en els propers anys.

En criminologia i sociologia de la desviació, l'ús més reconegut del concepte d'*autocontrol* es troba en la versió moderna de la teoria de Hirschi. **Akers** (1991, pàg. 201) defensa que nivells d'autocontrol baixos expliquen la tendència o propensió individual a cometre crims, mentre que els nivells d'autocontrol elevats expliquen la tendència d'alguns individus a conformar-se amb les regles socials i les lleis.

Un argument utilitzat per Hirschi mateix és que les persones que s'impliquen en activitats criminals tendeixen a implicar-se també en comportaments que donen gratificacions a curt termini: la beguda i la feina, el joc, el sexe irresponsable i altres comportaments de risc són presents en individus que busquen gratificacions immediates i per tant nivells d'autocontrol baixos.

2.2. L'acceptació social i la vergonya

Els humans hem evolucionat amb una forta orientació a l'acceptació pel grup, la comunicació i la coordinació amb els altres. Per tant, no és estrany que tinguem una propensió molt forta a buscar l'assentiment dels altres i que

orientem les nostres activitats en aquesta direcció. Els mecanismes basats en l'acceptació social són molt importants en l'anàlisi de la desviació, almenys en dos sentits contraris:

- D'una banda, la **cerca d'acceptació** facilita el conformisme i el compliment de normes, ja que la rebel·lia o la desviació té un cost immediat, com han argumentat els teòrics del control social. L'acceptació social immediata pel grup de suport, la família o el grup d'iguals és un dels sistemes més eficaços per a evitar la conducta desviada.
- D'altra banda, la **necessitat d'acceptació** també pot actuar com un mecanisme molt poderós en l'assumpció de rols nous que exigeixen un incompliment de les normes, en incorporar-se a un grup social nou que exigeixi això.

DeWall i Bushman (2011) han revisat la literatura recent sobre l'acceptació i el rebuig social, i han trobat que s'estan subratllant els aspectes adaptatius de la integració en el grup en termes de les seves conseqüències adaptatives i reproductives. Troben a més que hi ha una àmplia literatura que reforça la idea que el rebuig social té conseqüències molt serioses en termes comportamentals, cognitius i emocionals –i fins i tot mèdics–, i en general la gent tendeix a evitar trobar-se en una situació de rebuig. En general, se sap que l'acceptació social està molt associada amb l'autoestima.

Aquesta és la base de la primera versió de la teoria del control social de Hirschi (1969): la idea que establim llaços amb el nostre entorn que són personalment necessaris per a l'equilibri emocional. Són aquests llaços i relacions els que acaben exercint de mecanisme de control, frenant els impulsos d'implicar-se en activitats que l'entorn considera desviades. Val la pena cridar l'atenció sobre el fet que el judici del propi entorn del subjecte entra en la definició de l'activitat desviada: aquesta ho és precisament perquè així ho considera l'entorn proper del subjecte. D'aquesta manera, es pot entendre que la pròpia desviació és en cert sentit un acte de ruptura d'aquests llaços socials immediats i, per tant, la definició és circular. No obstant això, la idea central en la primera versió de la teoria de Hirschi i en la d'altres teòrics del control social és intuïtiva i convincent:

La dependència de l'opinió d'altres significatius actua com a mecanisme fonamental de regulació de la conducta i d'acceptació de les normes.

Desviació i aïllament social

Un argument empíric a favor d'aquesta idea és que, com veurem, la incidència d'una bona part dels comportaments que considerem desviats **està associada d'una manera o altra amb nivells elevats d'aïllament social**. No obstant això, com en altres casos, l'aïllament social no és una condició suficient per a explicar la desviació.

Els treballs de Hirschi (la primera versió, publicada el 1969) i de Braithwaite són fonamentals per a entendre de quina manera s'ha utilitzat la resposta de l'entorn social immediat com a argument per a copsar el control social. A *Causes of Delinquency*, Hirschi defensava que el mecanisme principal del control social és l'**establiment de llaços amb la societat i amb altres individus**. Aquests llaços actuen per mitjà de quatre propietats específiques, que l'estudiant pot entendre com quatre mecanismes simultanis que reforcen la integració de l'individu amb l'entorn social:

1) L'**afecte**, desenvolupat per la interacció íntima continuada, que té un caràcter bàsicament afectiu i emocional i que implica la prioritització dels interessos dels altres sobre els propis.

2) El **compromís**, derivat del grau en què els propis interessos han estat invertits en unes activitats específiques o en uns llaços personals determinats. Té un caràcter utilitari i racional, i implica que l'individu calcula els costos d'emprendre activitats desviades en termes de la seva utilitat futura.

3) La **participació**, entesa com la quantitat de temps i d'energia dedicats a una activitat determinada, que evita la implicació en altres activitats menys recomanables.

4) La **creença** en la virtut de les normes i, sobretot, en el fet que determinats comportaments i regles socials tenen l'aprovació general del públic. Hirschi, amb altres sociòlegs i psicòlegs de la seva època, defensava que les creences socials no estan establertes profundament en la consciència de l'individu, i que el seu manteniment depèn abans de res de l'aprovació social per a la major part de la gent, i malgrat això reconeix que hi ha individus que porten molt lluny la defensa de creences molt profundament interioritzades.

Es pot interpretar que Hirschi està parlant de quatre mecanismes lligats a l'**emoció**, la **racionalitat**, l'**atenció** i l'**assentiment**, i des d'aquest punt de vista l'esquema original de 1969 encara manté un fort valor analític. Hirschi assenyala a més la importància de dues institucions fonamentals en el desenvolupament del control social: l'**escola** i la **família**.

“Els sentiments positius envers aquestes institucions de control i envers l'autoritat personal [de pares i professors] és la primera línia de control social.”

El treball de **Braithwaite** també ha subratllat la importància de l'esquema afectiu de l'entorn personal com a mecanisme de control social. Com l'estudiant ja sap, Braithwaite subratlla el paper de la **vergonya** en la regulació del comportament desviat. Cal tenir en compte que, encara que la traducció de *shaming* per *vergonya* és correcta, el terme anglès subratlla molt més la connotació de la resposta de l'entorn, abans que el sentiment personal de vergonya.

Així, la vergonya implica l'expressió de desaprovació social dirigida a provocar remordiments en qui comet un error.

Observació

Per tant, està situada en el context del primer dels mecanismes de què parla Hirschi.

Segons Braithwaite la vergonya pot ser **reintegrativa** o **desintegrativa**.

- La primera posa l'accent en la capacitat del desviat per a reincorporar-se a la vida social normal i assumir rols convencionals. S'activa acompanyada de comprensió, perdó i fins i tot respecte.
- La vergonya desintegrativa se centra en el càstig del desviat i en el pagament de les seves culpes, i subratlla l'estigmatització, el rebuig i l'ostracisme.

Segons Braithwaite, la primera és comuna en societats de caràcter més comunitari, mentre que la segona ho és en societats menys comunitaristes. **La vergonya reintegrativa desanima per a la implicació posterior en activitats desviades, mentre que la desintegrativa i l'estigmatització la reforcen.** Les diferències en els nivells de criminalitat entre països estarien lligades al pes de cada tipus de vergonya en unes societats i d'altres.

Mentre que en el context cultural japonès, per exemple, s'afavoreix la vergonya reintegrativa, en el nord-americà s'afavoreix la desintegrativa. Aquesta podria ser la causa de les diferències en els nivells de criminalitat entre els dos països.

Això s'ha utilitzat com a fonament per a justificar estratègies penals obertes en diversos països.

2.3. Estructures i tecnologies del control

A més del control social intern i immediat sobre el subjecte, hi ha un nivell extern que es posa en funcionament quan els altres no són suficients o no s'activen a temps. Totes les societats tenen procediments, més o menys ritualitzats i institucionalitzats, de control del comportament desviat. En la nostra societat aquesta funció té lloc en realitat per diverses vies: per mitjà de la **persuasió a l'escola i als mitjans**, per **aprenentatges públics diversos** i també, sobretot, per mitjà de les **forces de l'ordre públic**.

El 1975 **Michel Foucault** publica *Vigilar i castigar*, treball que, malgrat seguir una estratègia intel·lectual certament heterodoxa i desordenada, ha tingut certa influència en la comprensió actual dels mètodes de control social organitzats. Foucault es comença preguntant com és possible que els mètodes de càstig premoderns es transformessin tan ràpidament en la racionalitzada estructura carcerària de l'actualitat. Denomina **tecnologies del càstig** els sistemes de vigilància i càstig propis de cada societat.

Michel Foucault
Font: michelfoucault.com.

- La tecnologia de càstig **monàrquica** s'adreçava a expressar reprovació per mitjà de l'execució pública i el suplici. La pena no implicava tan sols la reparació almenys simbòlica del dany provocat, sinó també la venjança a l'afront comès. Atès que la llei emanava de la corona, l'afront es considerava un **afront al rei**.
- Amb la **modernitat** apareix el càstig disciplinari, racionalitzat, en el qual el paper actiu principal del càstig passa del **botxí** al **professional** (guàrdies, terapeutes, metges i facilitadors), que assumeixen un poder immediat sobre el presoner.

Segons Foucault, malgrat que el discurs de les reformes carceràries de la modernitat s'expressa en termes humanitaris, el que en realitat es busca és una nova **economia del càstig**. L'ascens de la nova societat al segle XIX implica un descens dels crims de sang i un augment dels crims contra la propietat. Això implica un sistema penal més eficient, però també més escrupolós: el suplici i la tortura són considerats inadequats per als petits delictes contra la propietat, i per tant es busca un càstig menys sever, però més universal.

El delictes passa de ser un acte contra el rei a ser un acte contra la societat, i el càstig passa de ser una venjança a un greuge a ser una defensa de la societat.

Per aquestes raons, la tecnologia del càstig moderna es basa en principis completament diferents de la monàrquica:

- Ha de ser **econòmica**, en el sentit que s'ha d'administrar el càstig de manera que generi desavantatges una mica més importants que els que s'han obtingut per la implicació en el crim.
- Ha de ser **eficaç** abans de res en la ment dels penats i dels criminals potencials, ja que d'això en depèn el poder dissuasiu.
- Així, els efectes més forts s'han de **sentir més en els que podrien arribar a ser culpables que en els mateixos culpables**. En el dret penal, aquest

aspecte es tradueix en la funció de prevenció general pròpia del càstig o pena.

- Ha de **generar la certesa** que el delictes es paga, i la manera d'aconseguir això és que el sistema penal estigui lligat a la justícia i a la policia.
- **Substitueix el mètode inquisitorial pel científic.** I tot això ha de dependre d'un sistema de regles específiques que en faciliti l'assimilació per l'intern.

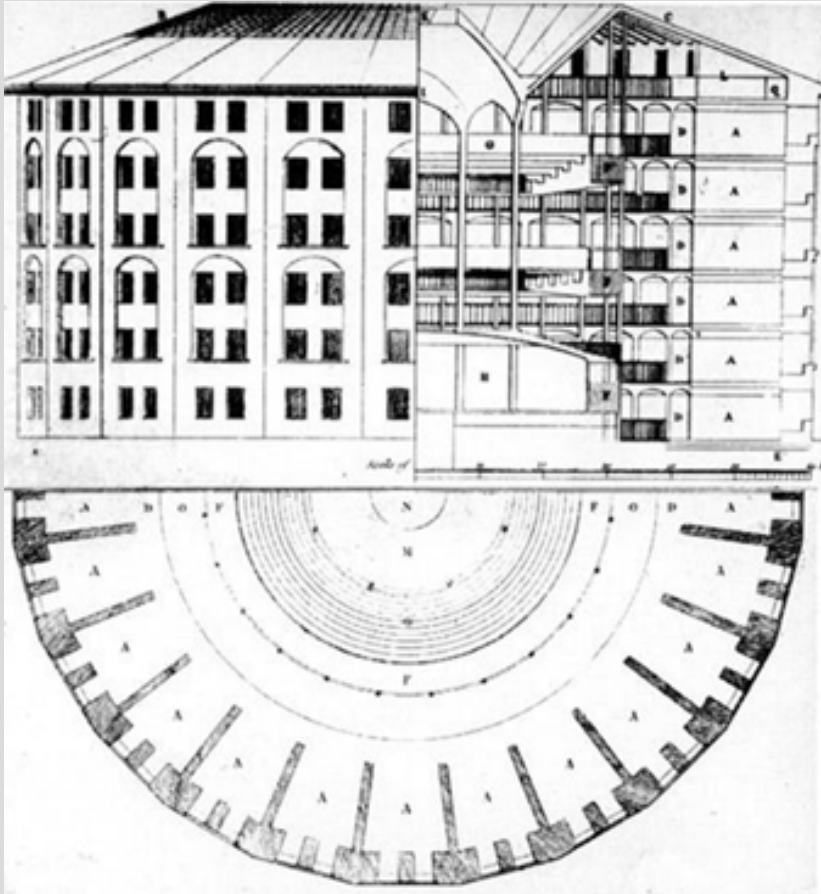
L'argument central de Foucault gira entorn de la idea que en aquest procés el que té lloc són maneres molt refinades de **disciplina del cos**.

En termes foucaultians, aquesta disciplina fa sorgir una nova economia i una nova política dels cossos. Es tracta de la formació de **cossos dòcils** que són apropiats per a la nova era industrial: cossos que treballen en fàbriques, es disciplinen a les escoles i reben ordres a les unitats militars. Per a assegurar això, les institucions disciplinàries han d'assegurar que la disciplina queda internatitzada individualment en cadascun dels cossos sota control, i han d'observar i registrar el comportament dels cossos amb molta cura.

Per a Foucault, el **panòptic** de Bentham exemplifica el desenvolupament d'aquests nous sistemes disciplinaris que asseguren el control dels cossos.

Jeremy Bentham (1748-1832) va ser un polític, filòsof i reformador anglès que va impulsar una reforma del sistema carcerari britànic basada en sistemes de vigilància i disciplina racionalitzats. Encara que els seus intents no van tenir un èxit immediat, la seva idea d'una presó on el sistema de vigilància estigués centralitzat ha tingut molta influència posterior. El disseny dels centres penitenciaris de Bentham va rebre el nom de **panòptic**, i la seva idea central és que el vigilant té accés a l'observació de tots els interns de la presó, sense que aquests puguin determinar si són observats o no. En el disseny original, un edifici circular alberga al centre una torre d'inspecció des de la qual es poden observar les cel·les situades en el perímetre del cercle. Bentham pensava que el seu model racional de vigilància era aplicable no solament a les presons, sinó també a escoles, cases d'acollida, hospitals i frenopàtics. Les idees de Bentham s'han utilitzat posteriorment en molts dissenys de centres d'internament i de presons, com és el cas de la de Carabanchel a Madrid.

El panòptic de Bentham (Willey Reveley, 1791)

Foucault veia el panòptic com una materialització exemplar de les institucions disciplinàries modernes. La seva característica central és la **mirada asimètrica**, és a dir, el fet que els observats mai no poden estar segurs de si estan essent observats o no. Això fa que cada intern internalitzi la disciplina institucional, de manera que el sistema de vigilància força una disciplina corporal d'una manera relativament subtil en cadascun dels interns.

Jerome **Dobson** i Peter **Fisher** (2007) han revisat l'esquema de Foucault i han proposat una versió actualitzada del desenvolupament del panòptic. Per a Dobson i Fisher, es poden identificar tres estadis en el desenvolupament de les formes de vigilància modernes:

- **Panopticisme I.** El primer es correspon amb l'esquema original de Bentham analitzat per Foucault, i consisteix a construir expressament edificacions per a la racionalització de la vigilància.
- **Panopticisme II.** Es correspon amb l'antiideal orwellià de vigilància per mitjà d'una xarxa de televisió ubíqua.
- **Panopticisme III.** Es refereix a l'extensió de sistemes de seguiment humà d'alta tecnologia que apareixen amb el segle XXI, com els basats en GPS,

telèfons mòbils, GIS (*geographical information systems*), geotanques i RFID (*radio frequency identification tags*).

La característica central dels sistemes del panopticisme III és el baix cost, que en alguns casos fins i tot els fa assequibles al consum familiar. A més, els beneficis per als vigilats –fora de les presons– han augmentat enormement, assegurant una resistència molt baixa per part del públic general.

3. Estratègies per a entendre la desviació

Moltes (encara que ni molt menys totes) de les teories que constitueixen el cos principal de la criminologia actual tenen l'origen en estudis socials o han estat desenvolupades per sociòlegs de la desviació. Les preocupacions originals d'aquests sociòlegs no se centraven solament a oferir una descripció de les característiques criminològiques i sociodemogràfiques de les famílies principals del comportament criminal, sinó que en gran manera s'adreçaven a donar una interpretació general de les formes de desviació, tant criminals com no criminals, com a fenomen de les societats contemporànies. Per a molts d'ells la desviació era un camp més en el qual podien comprovar teories, models i esquemes del canvi i de l'estructura social que són aplicables fora del context específic de l'anàlisi de la criminalitat. Aquesta secció repassarà algunes de les teories que s'han integrat dins de l'esquema de la criminologia, que tenen l'origen en la sociologia acadèmica, des del punt de vista d'aquesta lògica sociològica de fons. En diversos casos l'alumne ja ha estudiat detalladament la tradició teòrica en què s'emmarquen, per la qual cosa no entrarem en els detalls. En d'altres, pot conèixer només de nom els autors principals. No obstant això, l'atenció s'ha de centrar a entendre l'esquema principal.

En la tradició dels estudis sociològics sobre la desviació s'han plantejat les causes de l'origen desviat des de tres punts de vista:

- Per a uns, la desviació la genera la mateixa estructura social. És la tradició centrada en el concepte d'*anomia*, que se sol enquadrar sota el nom de **teories de l'anomia-tensió**. L'anomia i la tensió són característiques estructurals de les societats contemporànies –i històriques– en el sentit que són un resultat natural de l'organització social.
- Per a d'altres, la desviació és un fenomen de caràcter cultural, que s'ha d'analitzar des del punt de vista de la conformació de subcultures desviades, i de la manera en què els individus s'integren en aquestes subcultures. A aquest grup pertanyen les ja conegudes **teories de l'aprenentatge**, que tenen una llarga tradició en els estudis sobre la desviació.
- Per a un tercer grup, la qüestió a explicar no és la desviació sinó la seva absència, ja que consideren que el que entenem que són comportaments desviats és el resultat de tendències més o menys naturals en les persones. A aquest grup pertany la tradició de les **teories del control**, de les quals ja hem parlat aquí.

No hi ha dubte que aquest esquema no esgota totes les possibilitats.

- D'una banda, la **teoria de l'etiquetatge**, que es podria considerar hereva d'algunes variants de la teoria de l'aprenentatge, ha tingut una influència específica molt important en la tradició dels estudis socials i criminològics.
- D'altra banda, deixem fora tota una tradició d'estudis crítics que aborden des d'altres perspectives els fenòmens de desviació, com el **feminisme** i la **teoria marxista**.

El marc general dels estudis crítics s'aborda en la secció següent.

3.1. Anomia-tensió

Les teories de l'anomia i de la tensió se centren en la formulació del mecanisme pel qual l'estructura social genera diverses formes de desviació. És una tradició que inicialment es basa en el treball d'un dels fundadors de la sociologia, **Émile Durkheim**, entorn del concepte d'*anomia*, i que més tard es va desenvolupar entorn de la idea de **tensió**, com a mecanisme fonamental de generació de criminalitat i desviació.

Encara que no seria correcte considerar Durkheim com un "teòric de l'anomia", el concepte té origen en els seus treballs. Per a Durkheim, l'anomia o absència d'assumpció de les normes socials per part dels individus es troba darrere de molts dels grans fenòmens de la societat del seu temps. Durkheim considerava que l'anomia tenia les característiques d'una **patologia social**, d'una malaltia que podia posar en risc la societat i d'una recuperació complexa. En el seu esquema de treball, més complex del que podem desenvolupar aquí, l'anomia és una deficiència en la integració social dels individus. És a dir, ha de ser més freqüent allà on la societat no aconsegueix integrar els seus membres amb eficàcia en els sistemes de normes i valors.

Vegeu també

En el tercer mòdul didàctic estudiarem l'aplicació que Durkheim mateix va fer del concepte d'*anomia* en l'anàlisi de les diferències en les taxes de suïcidi entre regions d'Europa.

No obstant això, l'origen de les teories de l'anomia i de la tensió s'ha de buscar en el treball de **Robert K. Merton**. Merton (1938) no pensava que la delinqüència i el crim fossin adaptacions automàtiques a l'anomia i la tensió, sinó que els individus es poden adaptar a la tensió de maneres diferents:

- amb conformitat,
- amb innovació,
- amb ritualisme,
- mitjançant la retirada i
- mitjançant la rebel·lió.

Aquestes sortides depenen de si un subjecte particular assumeix els objectius socials que proposa la societat com a propis, i de si accepta els mitjans que aquesta ofereix per aconseguir-los.

La idea de Merton és que la societat nord-americana del seu temps proposa als seus membres uns objectius socials que no poden assolir.

En la cultura nord-americana s'emfatitzen fortament l'èxit i el triomf econòmic com a valors socials: l'ambició es converteix en un objectiu molt subratllat. El **valor de l'èxit** és tan central i persuasiu que els individus de tots els orígens socials l'assumeixen com a propi. No obstant això, no tothom té accés als mitjans per a aconseguir l'èxit. Mentre que l'ambició és gratuïta per a tothom, els mitjans legítims i institucionals per a satisfer-la no ho són. No hi ha bones feines per a tothom, l'educació exigeix qualitats personals específiques, els diners són escassos per a la majoria de la gent. La societat està organitzada de tal manera que els membres de les classes més baixes tenen moltes menys oportunitats d'aconseguir l'èxit tal com el defineix la cultura general.

Robert K. Merton
Font: Columbia University.

Per a Merton, l'anomia és el resultat de la tensió entre els objectius que ofereix la societat i els mitjans legítims per a assolir-los.

Això condueix Merton a pensar que la causa de la desviació en les classes baixes es troba en la inconsistència entre els objectius que ofereix la societat i els mitjans que subministra per a aconseguir aquests objectius. Aquesta tensió entre mitjans i objectius produeix una sèrie de respostes molt diverses entre els individus:

Figura 1. Tipologia de les respostes a la tensió entre objectius i mitjans, segons Merton.

	S'accepten les finalitats	No s'accepten les finalitats
S'accepten els mitjans	Conformitat	Ritualisme
No s'accepten els mitjans	Innovació	Rebel·lió Retirada

- La **conformitat** és l'adaptació més comuna i difosa. Implica l'acceptació dels objectius i els mitjans que ofereix la societat i assumir que cal jugar segons les regles. Atès que la major part de la societat es conforma amb els objectius culturalment acceptats i utilitza mitjans legítims, el crim és una cosa marginal i relativament rara.
- La **innovació** té lloc quan un individu accepta els objectius culturalment establerts però rebutja els mitjans legítims per aconseguir-los i desenvolupa alternatives il·legítimes. *Innovació* és el nom que dóna Merton a la creació de vies alternatives cap a l'èxit utilitzant mitjans il·legítims. Des d'aquest punt de vista, qualsevol petit criminal és un innovador.
- El **ritualisme** implica l'acceptació dels mitjans que ofereix la societat, però rebutja o abandona els objectius culturalment acceptables. Aparentment, aquests subjectes no són desviats, però des del punt de vista de Merton són anòmics.
- La **retirada** implica el rebuig dels objectius i dels mitjans que ofereix la societat, però no implica la cerca d'una alternativa viable. Addictes i persones sense llar "trien" des del punt de vista de Merton una estratègia de retirada.
- La **rebel·lió** també implica un rebuig d'objectius i mitjans, però en lloc de cercar sortides personals, se cerca la substitució dels components que ofereix la societat per altres mitjans i objectius alternatius. Atesa la frustració derivada de la incapacitat per aconseguir els objectius que proposa una societat determinada, és comprensible que els que quedin derrotats en la cerca de les seves aspiracions treballin per canviar les regles del joc.

Fixeu-vos que, des del punt de vista de Merton, totes aquestes maneres, excepte la conformitat, constitueixen anomia d'una manera o d'una altra. Aquesta definició més sofisticada de l'anomia fa que Merton no pensi que l'anomia és una cosa **necessàriament nociva**, encara que sens dubte algunes de les formes d'anomia portin a comportaments criminals.

El treball inicial de Merton ha influït en altres investigadors posteriors, preocupats per la manera en què l'estructura social afecta la desviació, i especialment la criminalitat.

El treball de **Cohen** sobre la frustració d'estatus segueix les idees de Merton, però insisteix en la idea que l'objectiu marcat culturalment és l'**ascens en l'estatus social**. L'absència de mitjans legítims és també la causant, per a Cohen, que moltes persones d'estatus baix busquin maneres alternatives d'ascendir en la societat. Encara que el tema és el mateix, Cohen (1955) explica la història d'una manera una mica diferent, substituint la paraula *èxit* per *estatus*.

Cohen va centrar l'atenció en el sorgiment de les petites **bandes urbanes**. El lloc institucionalitzat d'adquisició d'estatus és l'escola, en la qual els nois d'estatus baix es veuen obligats a atendre. Però l'escola proposa valors de classe mitjana, té professors de classe mitjana i avalua el rendiment i el comportament dels alumnes amb estàndards propis de la classe mitjana. En aquest sentit, l'escola és una institució de classe mitjana, en la qual els nois d'estatus baix juguen amb desavantatge. Per a tenir èxit escolar, diu Cohen, cal tenir virtuts, valors, recursos i trets que són propis de la classe mitjana: fluïdesa verbal, cultura de fons, intel·ligència acadèmica, cortesia, capacitat per a retardar els premis, respecte per la propietat i aversió a les baralles. Cohen suposa que els nois d'origen més modest són socialitzats d'una manera que no afavoreix el desenvolupament d'aquests trets.

El resultat és el que Cohen anomena **frustració d'estatus**, que provoca que els nois d'estatus baix desenvolupin el seu propi sistema de competició per l'estatus en el seu territori. Aquest és l'origen de les subcultures de la delinqüència, en les quals poden competir entre ells amb normes i criteris d'assoliment que són més assequibles i comprensibles. Aquests criteris es construeixen en oposició directa als propis de la classe mitjana.

Fixeu-vos que el corollari de la teoria de Cohen és idèntic a la de Merton: les persones de classes més baixes són més propenses a la implicació en activitats desviades perquè la societat falla a l'hora de cobrir les seves aspiracions. Ara bé, Cohen introdueix un element nou, que és la idea de la frustració d'estatus.

El treball de **Cloward i Ohlin** (1960), que ja s'ha introduït completament en la tradició dels estudis criminològics, s'ha d'entendre en la tradició dels estudis iniciats per Merton i continuats per Cohen. Als ingredients dels treballs originals, Cloward i Ohlin afegeixen la idea de les **oportunitats il·legítimes diferencials**. Per a aquests autors, Merton encerta en suposar que la tensió entre objectius i mitjans és la causant estructural última de la desviació, però comet un error en suposar que totes les persones que troben tensió tenen les mateixes oportunitats de delinquir o d'implicar-se en altres activitats desviades. Després d'afrontar el problema que les oportunitats legítimes són desiguals, han d'afrontar el problema que les oportunitats il·legítimes també ho són. Alguns membres de les classes baixes tenen menys oportunitats que d'altres per a accedir als mitjans que permeten implicar-se en activitats desviades.

Per a Cloward i Ohlin, aquests mitjans i el coneixement necessari per a utilitzar-los es troben en subcultures determinades. L'accés a aquestes subcultures és restringit, i només una minoria hi sol accedir. Considera que hi ha tres subcultures bàsiques:

- La **subcultura criminal** ofereix oportunitats il·legítimes per a accedir a objectius d'èxit. Si els joves d'origen humil tenen accés a aquesta subcultura, es podran implicar en petites activitats delictives i iniciar una carrera criminal.
- La **subcultura del conflicte** ofereix l'oportunitat d'adquirir reputació en el context d'activitats desviades violentes. Aquesta oportunitat només és accessible als que tenen les qualitats personals per a integrar-se en una banda violenta, com força, capacitat de lluita i inclinació al risc físic, que permeten manejar-se en el context del conflicte de bandes.

- La **subcultura de retirada** queda oberta a tothom qui estigui disposat a implicar-se en el consum d'estupefaents. Sovint implica una incapacitat prèvia per a ser admès en les subcultures criminals i del conflicte. Per aquesta raó, Cloward i Ohlin consideraven que els que s'incorporen a una subcultura de retirada són víctimes d'un **doblet error**, ja que no són capaços de manejar-se amb èxit ni en el món convencional ni en el criminal.

Els treballs emmarcats en la tradició de les teories de l'anomia-tensió no s'esgoten amb el clàssic de Cloward i Ohlin, i de fet hi ha literatura interessant publicada en els últims vint anys.

- **Messner i Rosenfeld** (2001) argumenten que l'origen de la desviació es troba abans en la pròpia insistència de la cultura nord-americana en l'èxit a qualsevol preu, més que en l'existència de mitjans legítims apropiats per a tothom. Per aquesta raó, és difícil disminuir les taxes de delinqüència simplement per mitjà d'un repartiment més just de les oportunitats.
- **Robert Agnew** (1992) argumenta que hi ha altres formes de tensió que Merton oblida en el seu esquema original. A més de la fallada en l'assoliment d'objectius d'èxit, Agnew argumenta que la desaparició d'estímuls positius –que faciliten la integració social– i la presentació d'estímuls negatius causen frustració, que al seu torn porta a la implicació en activitats desviades.
- Entre altres treballs recents, el professor de Yale **Elijah Anderson** (1994) ha fet una anàlisi inspirada en la teoria de la tensió per a estudiar la subcultura dels barris afroamericans a les grans ciutats nord-americanes. Anderson entén que en aquests contextos es desenvolupen un conjunt de regles informals que són necessàries per al reconeixement mutu en la vida quotidiana en la comunitat. En el nucli d'aquest codi es troba el valor del respecte, i les regles del codi proporcionen mitjans per a negociar aquest respecte. En últim terme, el codi del carrer és un mitjà per a adaptar-se a una profunda falta de fe en les institucions legítimes.

Encara que la tradició de teories de l'anomia i la tensió té diversos punts febles, ha tingut un paper central en la promoció de la idea que la **desviació està causada per la societat mateixa**. A més, la idea general que la discrepància entre les aspiracions i l'oportunitat de realitzar-les produeix pressió cap a la desviació sembla una generalització factible, sempre que no es doni per descomptat que les classes baixes tenen més opcions de patir aquesta pressió en tots els casos. La investigació ha demostrat que, amb les circumstàncies adequades, qualsevol pot respondre a aquest tipus de pressió implicant-se en activitats desviades.

3.2. Aprenentatge

Sota el nom de *teories de l'aprenentatge* s'engloba una llarga tradició d'investigacions sobre el comportament desviat, encara en voga, que centren l'atenció en les **facilitats que dóna el context social per a implicar-se en activitats desviades**. És un corrent molt conegut, i l'alumne ja les ha estudiades, però hi ha algunes idees molt esteses sobre la teoria de l'aprenentatge que s'han d'aclarir.

En el nucli hi ha la idea que el mateix procés d'aprenentatge en una estructura social determinada, una interacció amb el medi i amb d'altres situacions específiques produeixen tant comportament desviat com conformista (Akers i Jensen, 2006).

Per tant, no és una teoria que tracti prioritàriament de l'adquisició de qualificacions criminals ni de les males companyies. Es tracta més aviat d'un programa d'investigació que ha tingut cert èxit i que se centra en els orígens socials de la desviació.

Hi ha dos aspectes de la tradició de les teories de l'aprenentatge que poden ajudar molt a entendre'n l'evolució.

1) Les teories de l'aprenentatge estan basades en la idea que el procés d'aprenentatge de la desviació és important i determinant. Ara bé, les concepcions i teories psicològiques sobre processos d'aprenentatge en general han evolucionat molt en els últims setanta anys. Per tant, en estudiar els teòrics de l'aprenentatge convé ser conscient que estan utilitzant les concepcions científiques sobre processos d'aprenentatge pròpies de la seva època. Per als primers es tractava de l'**interaccionisme simbòlic**, i això n'explica la insistència en la importància de les situacions d'interacció en la conformació d'una mentalitat desviada. Per als autors dels anys seixanta, de la **psicologia conductista**, la qual cosa serveix per a entendre la insistència de Burgess i Akers en el concepte de **reforç**. Això aclareix quin és l'origen del vocabulari teòric dels uns i els altres i ajuda a posar en perspectiva l'evolució de la teoria.

2) Les diferents línies de la teoria de l'aprenentatge se centren bàsicament en quatre grans conceptes explicatius que es combinen entre ells en les diferents versions. Aquests conceptes són:

a) L'**associació diferencial** es refereix a la interacció o a l'associació directa amb d'altres que s'impliquen en un tipus determinat de comportament, o que expressen actituds i valors que promouen aquests valors, i també l'associació i identificació més indirecta amb **grups de referència** que expressen aquests valors. Els grups amb una influència més immediata són els primaris (família, xarxa d'amistats, comunitat), però la idea d'associació diferencial també inclou la interacció indirecta amb grups de referència, secundaris o fins i tot mitjans de masses. Les interaccions que tenen una influència més forta en el comportament depenen d'una sèrie de característiques:

- **Prioritat.** Les interaccions més primerenques tenen més influència que les més tardanes.
- **Freqüència.** Les que ocorren més sovint tenen més influència.

- **Durada.** Les que duren més o ocupen més temps tenen més influència.
- **Intensitat.** Les que impliquen persones amb les quals es té una relació més intensa tenen més influència.

b) Les **definicions** són les orientacions, justificacions i racionalitzacions que defineixen un acte com a bo o dolent, justificat o injustificat, adequat o inadequat. Determinades definicions orienten la persona cap a un acte o uns actes específics, predisposant cognitivament a la implicació en activitats desviades. Algunes de les definicions que afavoreixen la desviació estan intensament imbricades en els sistemes de creences i afavoreixen la comissió de crims. Les definicions no són necessàriament la causa de l'activitat desviada, però faciliten un estat mental en què aquesta està justificada.

c) El **reforç diferencial** es refereix a l'equilibri entre els premis i els càstigs relacionats amb la comissió d'un crim o la implicació en una activitat desviada. Com més gran sigui el valor, la freqüència i la probabilitat dels premis associats a un acte desviat concret, més gran serà la probabilitat de tornar-lo a cometre. El reforç no ha de ser necessàriament social –pot ser el plaer físic o el viatge que provoca el consum de drogues–, però tampoc no té sempre una utilitat econòmica immediata. Els reforços socials inclouen el conjunt de premis materials o simbòlics, reals o anticipats, tangibles i intangibles, que es poden extreure de la implicació en activitats delictives. Els reforços i les definicions es poden contradir entre ells, però la implicació en activitats desviades és més probable si les definicions de la situació que donen els actors coincideixen amb els premis que perceben per la implicació en una activitat desviada.

d) La **imitació** és la implicació en un comportament després d'observar el mateix comportament en d'altres (Bandura, 1977). Les característiques del comportament observat, de les seves conseqüències, i les de la persona en què s'observa influeixen en la probabilitat d'imitar-lo. La imitació és molt més important en l'inici d'un comportament nou que en el seu manteniment posterior.

Els detalls de les teories de l'aprenentatge ja s'han vist en altres assignatures, per la qual cosa no hi insistirem. Tenen el valor d'afegir un element viu i no mecànic en el procés de desviació, i d'ajudar-nos a interpretar el fet que, encara que determinats tipus de persones tinguin més tendència a implicar-se en activitats desviades, això no és ni molt menys un procés mecànic.

3.3. Control social

La tradició de les teories del control social constitueix una tercera via en els estudis sobre la desviació, que inclou treballs més recents i ara mateix potser constitueix un **model dominant**. Les teories del control difereixen en dos punts essencials d'altres tradicions en la sociologia de la desviació:

1) No centren l'atenció en la desviació per si mateixa, sinó en la **conformitat**. La qüestió no és respondre a la pregunta de què és el que causa la desviació, sinó entendre per què no n'hi ha tanta com es podria esperar. Si es descobreix què és el que causa la conformitat, sabrem molt més sobre el que causa la desviació.

2) La teoria del control sembla assumir la idea que la desviació és natural, en el sentit que respon a una **inclinació natural de les persones a cometre actes desviats**. Aquests tindran lloc tret que els mecanismes del control social ho impedeixin.

Per tant, des d'aquest punt de vista, el que causa la desviació és l'**absència de control** sobre el comportament. Com hem vist més amunt, aquest control es pot establir en diversos nivells: en el nivell personal i psicològic per mitjà de l'autocontrol (Hirschi) o l'aversion a la vergonya (Braithwaite), en el nivell dels llaços socials (Hirschi) o en el context de la racionalitat de les situacions (quan ser conformista és més útil que trencar les normes) per a la teoria de la dissuasió. Encara que no se sol considerar ni molt menys que pertanyi a la tradició de les teories del control social, Foucault i altres autors també ens parlen del nivell de l'organització i constitució d'institucions històriques concretes com un mecanisme de control social fonamental.

Els primers passos de les teories del control es van donar ja als anys cinquanta. **Albert Reiss** definia *control social* de la manera següent:

“la capacitat de les institucions i els grups socials per a fer efectives les normes socials”, per oposició al control personal, “l'habilitat d'un individu per a sostreure's d'aconseguir les seves finalitats de maneres que xoquen amb les normes i les regles de la comunitat” (1951, pàg. 196).

Ivan Nye (1958) va treballar a partir de la informació proporcionada per una gran mostra d'entrevistes personals, i es va enfocar en el paper de la família com a sistema de control social bàsic. Nye considerava que hi havia tres tipus fonamentals de control:

- **Control directe**, per mitjà de premis i càstigs.
- **Control indirecte**, per identificació emocional amb persones convencionals.
- **Control intern**, per mitjà de la consciència i el sentit de culpa.

Les idees de Nye van ser importants durant la dècada dels seixanta, i van contrastar fortament amb una concepció de la criminalitat basada en el supòsit que té causes econòmiques, que era dominant en el seu moment.

4. Punts de vista alternatius

Les teories que hem repassat fins ara no esgoten la gran quantitat de línies de treball que se situen en la frontera entre la sociologia de la desviació i la criminologia. D'una banda, hem deixat l'estudi de la teoria de l'etiquetatge per al segon mòdul, ja que té una rellevància específica per a l'estudi de molts temes i en volem subratllar la importància. D'altra banda, no es tracta tant d'entendre al detall cadascuna d'aquestes tradicions teòriques, que ja s'han estudiat en altres contextos, com d'examinar-ne el paper en el desenvolupament dels estudis sobre desviació social. No obstant això, estem deixant fora una gran quantitat de treballs que han abordat els processos de desviació des d'altres punts de vista. Habitualment, aquests punts de vista se situen fora del que podem considerar positivisme.

Molts d'aquests treballs es podrien enquadrar en el que se sol conèixer com a *teoria crítica* o *teoria del conflicte*. No obstant això, s'ha d'anar amb compte de no considerar com un sol esforç teòric el que en realitat són treballs diversos i dispersos d'investigadors que tenen orígens intel·lectuals molt diferents. Tanmateix, tots ells coincideixen en la idea que les relacions de poder desiguals o d'explotació en les societats contemporànies són o bé l'origen de la desviació o bé el marc en què el comportament desviat se'ns presenta com a tal.

- El **conflicte social** és el resultat de la presència d'interessos, necessitats i desitjos incompatibles entre diferents grups socials.
- El **conflicte cultural** és el resultat de normes i valors que discrepen respecte a allò que és correcte i allò que és incorrecte.

Més enllà de la idea que el conflicte cultural i el conflicte social siguin generadors de criminalitat, les teories del conflicte exploren fins a quin punt hi ha formes de desviació que es poden interpretar millor en el context del conflicte general en què es desenvolupen. El pas clau es fa en el moment en què es planteja que el que és resultat del conflicte social és precisament la definició del que és desviació i el que no ho és. Aquest és el camí que adopta la criminologia crítica, i també els treballs d'altres àrees de la ciència social que parteixen de la sospita que el que es considera desviat o no, pot ser controvertit o el resultat d'interessos socials.

Així, per exemple, **Chambliss** (1969) planteja que hi ha un contrast entre la llei tal com està formulada en els codis i la llei que s'aplica en la realitat. Mentre que la primera és neutra des del punt de vista social, la segona no ho és, però

és aquesta la que té conseqüències per a la vida de la gent. Des del seu punt de vista, la llei ha servit històricament per a donar suport als interessos dels rics i poderosos, si no en la intenció, sí en l'aplicació real.

Mecanismes afavoridors impersonals

Potser la virtut principal del treball de Chambliss és que reconeix que els mecanismes que afavoreixen unes classes sobre altres en l'aplicació de la llei són impersonals. Si la policia i el sistema judicial han afavorit en algun moment les classes altes, és com a conseqüència d'un imperatiu organitzatiu, ja que és en la naturalesa de qualsevol organització promoure entre els membres tasques que maximitzin els premis i minimitzin els problemes per a la pròpia organització. Els premis buscats per les agències legals i de seguretat són el suport públic; els problemes vénen de la retirada d'aquest suport.

Richard Quinney (1974) fa un pas més enllà i culpa obertament el sistema capitalista de la injustícia de les lleis i del fet que les definicions de la desviació criminal afavoreixin unes classes sobre unes altres. Des del punt de vista de Quinney hi ha quatre factors que consoliden el poder de la classe dominant al mateix temps que generen taxes de criminalitat elevades:

- La classe dominant defineix com a criminals els comportaments que són contraris als seus interessos.
- La classe dominant aplica aquestes lleis per assegurar la protecció dels seus interessos.
- Hi ha membres de les classes subordinades que es veuen impulsats, a causa de les seves condicions de vida, a implicar-se en accions que s'han definit com a criminals.
- La classe dominant utilitza aquests actes per a construir i difondre una ideologia del crim.

La majoria dels teòrics del conflicte han ignorat més obertament la qüestió de quines són les **causes del crim**.

No obstant això, un grup de **criminòlegs marxistes** ha centrat l'atenció en aquest assumpte (Greenberg, 1981). Des del seu punt de vista, les causes de la criminalitat s'han de buscar en la naturalesa explotadora del capitalisme. La cerca de beneficis i de costos de treball baixos per part del capital produeix un flux constant de treballadors que perden els seus llocs de treball, al costat de les oportunitats de trobar-ne d'altres. Aquests treballadors es converteixen en una població marginal sense oportunitats d'accedir al sistema d'ocupació, i la seva incapacitat per a assegurar unes condicions de vida decents els empeny a cometre crims.

Aquests crims no són exclusivament contra la propietat. La creació d'una **subclasse** marginada també té conseqüències en termes psicològics per als seus membres: la marginalitat porta a una pèrdua de l'autoestima i a l'alienació, que té conseqüències psicològiques severes i genera fortes pressions en els indivi-

dus. La violència es converteix en un recurs per a enfocar la frustració, i també es generen altres comportaments desviats de caràcter més autodestructiu o alteracions psicològiques: consum d'alcohol i d'estupefaents, suïcidi, malaltia mental i dificultats emocionals severes.

Algunes **teòriques feministes** han desenvolupat un punt de vista particular sobre la desviació social que mereix ser tractat a part, però que sovint apareix enquadrat entre les teories crítiques. Comencen argumentant que les teories de la desviació existents se centren únicament en els homes: són teories que poden ser vàlides per a explicar el comportament masculí, però no necessàriament el femení. Per exemple, les dones no tenen motius per a tenir tanta tendència a assumir l'èxit social com un objectiu propi com fan els homes, segons l'esquema de Merton. De la mateixa manera, no tenen motius per a tenir la mateixa tendència a implicar-se en activitats desviades quan les seves aspiracions es veuen frustrades. De fet, malgrat que persisteixin les diferències d'oportunitats d'ascens social, les dones continuen essent molt poc proclius a implicar-se en activitats desviades (Heidensohn, 1995). En realitat, la falta d'adequació de les teories estàndard a les dones es basa en un defecte de partida en no prendre-les en compte com un tipus d'actor substancialment diferent. D'altra banda, el paper de les dones en moltes teories sociològiques i criminològiques se centra en les conseqüències com a víctimes.

Les autores feministes s'han centrat també en l'anàlisi de les dones com a ofensores. La interpretació més comuna és que el molt lent augment de les ofenses realitzades per dones és un reflex del fet que encara persisteixen desigualtats molt fonamentals entre els gèneres. Igual que les oportunitats de feina són desiguals, també ho són les d'implicar-se en activitats criminals. Així, quan es cometen crims, tendeixen a cometre els tipus de crims que reflecteixen la seva posició de subordinació en la societat. De fet, la major part de l'augment de la criminalitat femenina es concentra en petits delictes contra la propietat, especialment en botigues. De fet, gairebé no hi ha dones en els crims que donen beneficis més elevats (Chesney-Lind, 1997). D'altra banda, la implicació creixent de les dones en el tràfic de drogues se sol associar al seu paper en famílies que s'impliquen en bloc en el negoci.

Resum

Anomenem **desviació** qualsevol ruptura de les normes socials, greu o lleu. Per tant, la sociologia de la desviació és un camp ampli en el qual caben tota classe de fenòmens socials que impliquin algun tipus de ruptura de la convenció, de la conformitat o de la norma.

Les normes que es trenquen no són necessàriament lleis. La sociologia del crim, germana i part de la criminologia, sols és un dels camps d'aplicació de les teories sobre la desviació. Hi ha molts altres comportaments desviats que **no són criminals** o han deixat de ser-ho. És en gran manera la reacció social el que defineix un comportament com a desviat.

Hi ha diverses estratègies per a abordar l'estudi de la desviació. Simplificant molt, es pot entendre que hi ha estratègies de caràcter més científic o positivista i estratègies de caràcter més humanista. Aquestes posicions se situen fonamentalment entorn de tres eixos:

- El dels que prefereixen atènyer-se als **fets objectius** davant dels que opinen que la **subjectivitat** és central per a entendre la desviació.
- El dels que prefereixen observar la desviació com un fenomen similar als **naturals** davant dels que prefereixen la idea que els fets socials són **realitats construïdes**.
- El nivell de **relativisme** que s'estigui disposat a acceptar.

En l'actualitat, es considera que per a entendre la desviació és fonamental entendre els sistemes de **control social** que es despleguen en un context determinat. Aquests no es limiten a l'existència d'un sistema judicial i policial, sinó que actuen en diferents nivells i existeixen en totes les societats.

- El primer nivell de control social és l'**autocontrol**. És a dir, el conjunt de mecanismes psicològics que ens impulsa a la conformitat amb les normes.
- El segon nivell és l'**entorn social** immediat i la resposta social de la comunitat.
- El tercer nivell és el de les **institucions** i el de l'organització social del càstig estructurat.

Encara que es poden fer diversos mapes alternatius, en la sociologia de la desviació hi ha **tres tradicions principals**, que es corresponen amb tres famílies de mecanismes explicatius diferents. Per ordre d'aparició són:

- La tradició de **les teories de l'anomia i la tensió**, que se centren en com la pròpia estructura social genera el comportament desviat.
- La tradició de **les teories de l'aprenentatge**, que se centren en els processos de socialització i aprenentatge i en les oportunitats d'accés al comportament desviat.
- La tradició de **les teories del control** que, invertint la pregunta de partida, se centren en els mecanismes que impedeixen que els comportaments desviats es generalitzin entre tota la població.

A més hi ha altres opcions. És important i suggeriu el que se sol anomenar **teoria del conflicte**, que és en realitat una reunió de diverses línies de treball que se centren en com **les relacions de poder** defineixen i produeixen el comportament desviat.

Activitats

Per a fer aquestes activitats, només necessiteu paper i llapis o un ordinador, i una mica de temps:

1. Hem parlat de perspectives objectivistes i subjectivistes, naturalistes i constructivistes. Penseu que és possible integrar aquests punts de vista? Amb quines de les estratègies teòriques i metodològiques que ofereix la tradició dels estudis socials sobre la desviació us sentiu més còmodes?
2. Al llarg dels seus estudis, l'alumne s'ha trobat amb diverses de les perspectives teòriques presentades en aquest tema com a estratègies. Seria capaç de localitzar les figures i les idees més rellevants de cadascuna d'aquestes escoles?
3. En qualsevol diari hi pot haver notícies relacionades amb morts violentes. Trieu-ne una i analitzeu-la amb cura. Des de quina de les tres perspectives de què hem parlat seria possible fer una interpretació convincent? Quina informació us falta per a decidir això? Si creieu que totes tres són convincents, penseu que els seus punts de vista són contradictoris en algun sentit?
4. En la mateixa notícia de l'exercici anterior: creieu que es pot plantejar la narració de l'esdeveniment en termes de les relacions de poder entre els participants?

Glossari

anomia *f* Mot que significa, literalment, 'absència de normes'. Per a Durkheim, "manca d'integració social lligada a una falta d'assumpció i interiorització de les normes socials a un nivell adequat per a moure's en societat".

autoinforme *m* Mètode d'investigació que consisteix a emplenar qüestionaris sense la intervenció de l'investigador per a així assegurar l'anonimat de les dades i la col·laboració del subjecte.

conformitat *f* Conjunt de comportaments i actituds concordes amb les normes i expectatives socials, i disposició a complir-les.

desviació *f* Incompliment de les normes i les expectatives socials, de qualsevol nivell. És possible parlar de desviació positiva per a referir-se, per exemple, a grans genis o persones molt dotades. La desviació no ha de ser necessàriament criminal, i no tot el que és il·legal és desviat, si hi ha consens social sobre la seva legitimitat.

frenopàtic *m* Institució de cura i vigilància de malalts mentals.

grup de referència *m* Grup social, real o imaginari, a partir de les normes i estàndards del qual una persona pensa que s'ha de comportar i avalua la realitat.

naturalisme *m* Punt de vista sobre la realitat social segons el qual aquesta es pot entendre com una continuació del món natural i, per tant, es pot estudiar amb procediments i teories similars.

panòptic *m* Edifici penal dissenyat segons les idees i sota la direcció de Jeremy Bentham (1748-1830), en el qual tots els presos estan sotmesos a una possible vigilància des d'un punt central. Per extensió, organització de sistemes de vigilància racionalitzats en què els que tenen poder tenen control complet sobre les vides dels vigilats.

positivisme *m* Escola de filosofia que originalment defensava la primacia de la ciència sobre qualsevol altra forma de coneixement i que advocava per la generalització dels principis d'actuació i anàlisi de la ciència en el conjunt de sabers humans, inclosos els socials. En la sociologia actual és un terme que els seus crítics solen aplicar a les escoles que reclamen una posició objectivista, naturalista, poc o gens relativista i amb preferència per mètodes d'investigació formalitzats.

reforç *m* Mecanisme de retroalimentació que, segons la psicologia conductista, consolida un comportament determinat o desanima per a la seva pràctica. Per tant, pot ser positiu o negatiu.

relativisme *m* Posició segons la qual el comportament dels altres només es pot jutjar en el context dels seus propis valors, percepcions i normes.

socialització *f* Procés d'aprenentatge i adquisició de les competències per a moure's en un medi social determinat, bé en general (primària), bé en un context concret (secundària).

Bibliografia

Anderson, Elijah (1994). *The Code of the Street. Violence an the Moral Life in the Inner City*. Filadèlfia: Norton.

Akers, Ronald (1985). *Deviant Behavior: A Social Learning Approach*. Wadsworth: Belmont.

Akers, Ronald (1991). "Self-control as a general theory of crime". *Journal of Quantitative Criminology* (vol. 7, núm. 2, pàg. 201-211).

Akers, Ronald (1998). *Social Learning and Social Structure: A general theory of crime and deviance*. Boston: Northeastern University Press.

Akers, R. L.; Jensen, G. F. (2006). Empirical Status of Social Learning Theory of Crime and Deviance: The Past, Present, and Future." *Advances in Criminological Theory* (vol. 15).

Baumister, Roy (1994). *Losing Control. How and why people Fail at Self-Regulation*. Nueva York: Academic Press.

Cloward, Richard; Ohlin, Lloyd E. (1960). *Delinquency and Opportunity: A Theory of Juvenile Gangs*. Nova York: Free Press.

Chambliss, William J. (1969). *Crime and the Legal Process*. Nova York: McGraw-Hill.

Chesney-Lind, Meda (1997). *The Female Ofender: Girls, Women and Crime*. Sage: Thowsand Oaks.

DeWall; Bushman (2011). "Social Acceptance and Rejection. The Sweet and the Bitter". *Current Directions on Psychological Science* (vol. 20, núm. 4, pàg. 256-260).

Dobson, Jerome E.; Peter F. Fisher (2007). "The Panopticon's changing geography". *Geographical Review* (vol. 97, núm. 3, pàg. 307-323).

Foucault, Michel (1969). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*.

Heidensohn, Francis (1995). *Women and Crime*. Nova York: New York University Press.

Hirschi, Travis (1969). *Causes of Delinquency*. Los Angeles: Univ. of California Press.

Logue, Alexandra (1995). *Self-control: waiting until tomorrow for what you want today*. Nueva York: Prentice Hall.

Lorente Acosta, Miguel (2003). *Mi marido me pega lo normal. Agresión y mujer: realidades y mitos*. Crítica: Barcelona.

Merton, Robert K. (1938). "Social structure and Anomie". *American Sociological Review* (vol. 3, núm. 672-682).

Messner, Stephen F.; Michael Rossenfeld (2001). *Crime and the American Dream*. Boston: Cengage Learning.

Mischel, Walter; Shoda, Yuichi; Rodríguez, Mónica L. (1989). "Delay of gratification in children". *Science* (núm. 244, pàg. 933-938).

Nye, Ivan (1958). *Family Relationships and Delinquent Behavior*. Nova York: Wiley.

Quinney, Richard (1974). *Critique the Legal Order: Crme Control in Capitalist Society*. Boston: Little Brown.

Reiss, Albert (1951). "Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls". *American Sociological Review* (vol. 16, núm. 196-207).

Zhang, Yinlong; Shrum, L. J. (2009). "The influence of self-construal on impulsive consumption". *Journal of Consumer Research* (vol. 35, núm. 5, pàg. 838-850).

